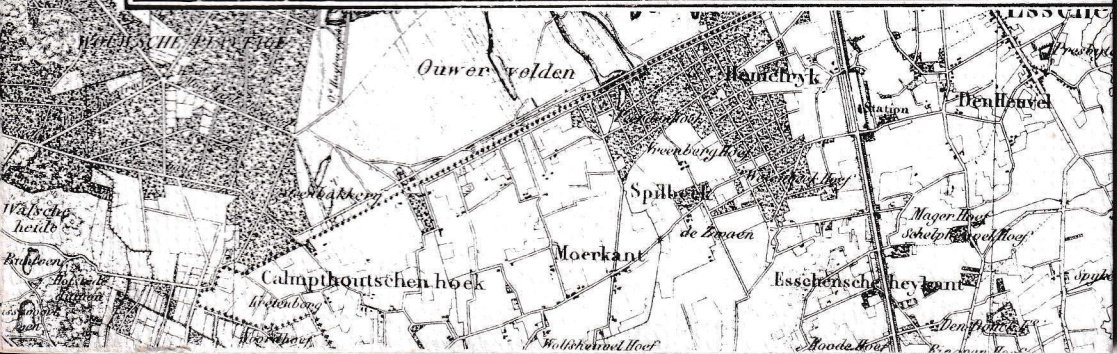

heemkunde kring
DE VIERSCHAER
WOUW

2-89

Hanghen tusschen hemel ende eerde

De gevoerde processen die tot de doodstraf geleid hebben in de periode 1616-1803

Dit hoofdstuk bevat een samenvatting van alle processen die geleid hebben tot een terdoodveroordeling van de aanklaagde delinquenten. De beschrijving van de 17e eeuwse processen zijn minder gedetailleerd dan de 18e eeuwse vanwege het ontbreken van veel relevant archiefmateriaal. De samenvatting van ieder afzonderlijk proces probeert inzicht te geven in de omstandigheden waarbij de verdachte tot zijn of haar daden kwam alsmede in de aard van de door hen gepleegde misdrijven. Daarnaast wordt de gerechtelijke procedure, voor zover mogelijk, op de voet gevolgd ten einde een beschouwing te kunnen maken over de waarde van de rechtsgang, de taak van de doodstraf in het geheel van de lokale rechtspraak en de kosten van de procesvoering in relatie tot het geheel van de uitgaven van de lokale overheid.

Proces van drossaard Cornelis de Peeters contra Jan Mertens, geboren van Luijck en Jan Janss, geboren van Dermonde in 1618.

Via een bekentenis en via ingewonnen informatie zijn beiden betrokken geweest bij een huisbraak in de nacht van 9 op 10 februari 1617 in Kalmthout. Verder hebben ze onder Westelaer een inbraak gepleegd waarbij de huiseigenaren bedreigd en vastgebonden werden. Jan Mertens ontkende dit en zei dat hij in de "koeijstal" heeft zitten wachten. 40) Drie dagen later verzochten de twee "gratie ende genade voor vigeur van justitie alsoo de gepleeghe faulten hen van harten leedt zijn die hen verhoopen soo te beteren dat voordaen van denselven nijet en sal worden gehoord". 41) De drossaard nam er geen genoegen mee omdat ze nog steeds niet wilden bekennen waar ze de diverse spullen, die ze bij zich hadden, vandaan gehaald hadden. Hij geloofde niet dat ze die van een "engelschman" gekocht had-

tot 1sten Augustus 1618 onder getuys
 sijt. Van 1sten Augustus 1618 tot 1sten
 1619 op 1sten Augustus 1618 onder getuys
 1618 tot 1sten Augustus 1618 tot 1sten Augustus 1618
 tot 1sten Augustus 1618 tot 1sten Augustus 1618
 1618 tot 1sten Augustus 1618 tot 1sten Augustus 1618
 1618 tot 1sten Augustus 1618 tot 1sten Augustus 1618

1618 tot 1sten Augustus 1618 tot 1sten Augustus 1618
 1618 tot 1sten Augustus 1618 tot 1sten Augustus 1618
 1618 tot 1sten Augustus 1618 tot 1sten Augustus 1618

Tekst 1: Het vonnis zoals dat op 27 maart 1618 uitgespro-
 ken werd. (RAW inv.nr. 97)

den. 42)

Wel bekenden ze dat ze "cleijne fouten" hadden begaan, zoals het stelen van "hammekens en cleederen". Dit was echter geweest om "haer naeckte lichamen te cleederen ende hongerende buijck te vullen". De schepenen geloofden hen niet. Ze moesten nader verhoord worden. 43)

Op 3 maart werd duidelijk dat Jan van Luijck inderdaad had ingebroken. Bovendien heeft hij in het land van Luijck samen met vlugge Hein een schaap gestolen, alsmede pleegde hij diefstallen in Roosendaal, Bavel en Cruijslant. 44)

De drossaard eiste verbeurdverklaring van "lijff en goed".

45) Op diezelfde dag werd Jan Janss van Dermonde verhoord.

Ook hij bekende "buijten ijseren bande" diverse inbraken, waarna de drossaard eveneens verbeurdverklaring van Lijf

en goed eiste. 46) Op 9 maart wezen de schepenen recht en

vonnisten conform de eis van de drossaard. 47) Op 27 maart

stelde de drossaard voor om Jan Mertens van Luijck, Jan

Janss van Dermonde, alsmede Willem Jansen, alias boerken

van Leuven en Vincent Janssen, alias Bornas 48), te straf-

fen "mette coorde aen den galge van dese jurisdictie ende

gehanghen tusschen hemel ende eerde in sulcken voegh dat-

ter de doot naer volght". De schepenen gingen akkoord en

vonnisten conform. 49)

Nadat het vonnis ingeschreven was volgde de nu volgende

notitie: "Op heden den 30en meert heeft den heer drossaert

gemaent an schepenen oft den executie volbracht was ende

hebben verclaert jae sal nu dan den voorscreven heer dros-

saert moet gaen van schepenen daer het roepen ende luden

van veele lieden eenen genoempt Jan Janss van Dermond sijn

executie voer alsnogh gehouden is in surceantie tot naeder

ordre van den genadighe heer momboiren omme den gratie te

verwerven". Individuele procesdossiers zijn óf niet opge-

maakt óf uit het archief verdwenen, zodat hieruit geen na-

dere gegevens geput konden worden. Wél zijn in het gemeen-

tearchief het resolutieboek van de schepenbank 50) en de

afgehoorde jaarrekening 51) aanwezig. Beide bronnen bevat-

ten eveneens geen nadere gegevens.

Proces van drossaard Cornelis de Peeters contra Vincent Janssen en Adriaen Willems, alias Willem Adriaens alias Boerken van Leuven in 1618.

~~I am always best~~
never due to end for
of the year lived & died
Held by Joseph
acquire as I do
If sufficient evidence
By 4 April 1897
Sund 13

Tekst 2: Verantwoording in de rekening van het beulsloon ad 8 gulden en 14 stuivers.
(GAW inv.nr. 249 folio 23).

4

Vincent Jansen bekende "buijten alle banden van ijser" dat hij ingebroken heeft, waarna hij de buit verkocht en daarna deelde met boerken van Leuven. Verder bekende hij nog een aantal diefstallen van zilverwerk, pistolen en kleren. Ook is hij verbannen uit Gastel en Oudenbosch "op pene van de galge", bovendien werd hij in Breda gebrandmerkt zodat de drossaard concludeerde dat de gevangene zijn lijf en goed verbeurd heeft ten behoeve van de heer. 52)

Van dezelfde misdaden werd ook Willem Adriaens, alias boerken van Leuven, beschuldigd. Bovendien bekende hij meegewerkt te hebben aan de moord op drie Engelsen in Dongen die hij samen met een aantal lieden met een stok doodgeslagen had. Ook hielp hij in Seel in Vlaanderen mee bij het doodslaan van een dienaar van de rode roede, die ook met een stok werd gedood. Ook hier eiste de drossaard verbeurdverklaring van lijf en goed. 53)

Op 27 maart werden beiden gelijktijdig met Jan Janss van Dermond en Jan Mertens van Luijck ter dood veroordeeld. 54) Er zijn geen individuele procesdossiers. De wel aanwezige gemeenterekening 55) en het resolutieboek 56) bevatten geen nadere gegevens.

Proces van drossaard Cornelis de Peeters contra Willem Pauwels van Tilborch in 1628.

De verdachte brak op verschillende plaatsen in. In het Westland (polder nabij Steenberg) stal hij twee gulden, in Heerle nam hij twee gouden ringen en een beest mee. Het beest verkocht hij voor vijf gulden in Den Bosch. In Prinsenland stal hij een paard en in Zevenbergen verkocht hij vrouwenkleren ter waarde van dertien gulden. Hier en der maakte hij zich berucht door veelvuldig te stelen. Hij bekende buiten "baanden van ijser" de hierboven genoemde delicten. Volgens zijn zeggen was hij nog maar negentien jaar, maar de schepenen geloofden niet dat hij "saude wesen 19 jaren maer wel dat den voorschrevene naer elc oochschijn ende kennisse van menschen wel oudt wesende 21 oft 22 jaeren". Mogelijk probeerde hij op deze wijze zijn straf te ontlopen.

Na het inwinnen van een advies van een rechtsgeleerde werd het vonnis op 27 maart 1628 geveld: "vermits sijne notabe-

28
De gheest siet dat des gedingens gesamen is
vint of oec verlijcht sij dat sijnste opes 22. Lân
vrij iben indet sij hier niet eender onder deso
Zijn dier des meeste vrees op bene van getruft
te iben des mette vrees so datter de diot niet volste
Ande dier niettegenstaende heeft des vrees ginnen
gines des vrees dert te vrees onder deso
Zijn dier opes q dater vrees dert 22. Lân

Tekst 3: Aanhef van de aanklacht tegen Jan Janssen Halleman. (RAW inv.nr. 134).

le ende openbaere peert dieverije ende andere quade geperpetreerde feijten sal hij worden gestraft metten coorden aen den galge van desen genechte ende gehanghen tusschen hemel ende eerde alsoo datter de doot naer volght". 57) Ook hier ontbreekt een individueel procesdossier. Het resolutie- of ordonnantieboek 58) geeft geen nadere informatie. De gemeenterekening laat zien dat het vonnis op 4 april 1628 werd voltrokken omdat de scherprechter, Mr. Goosen, voor zijn werk 8 gulden en 14 stuivers kreeg uitbetaald. 59)

Proces van drossaerd Cornelis de Peeters tegen Jan Janssen Hallemans van Ingerenhout boven Sittart in 1628.

Op 22 januari 1628 werd Jan Janssen Hallemans uit de jurisdictie van het markiezaat verbannen 60) zonder ooit nog te mogen terugkeren "op pene van gestraft te worden mette coorde soo datter de doot naer volcht". Op 4 mei van datzelfde jaar keerde hij terug. Hij bezocht Truiken Adrienssens, een weduwe, om aldaar een dreigement tegen haar buurman te uiten. 61) Hij zou ze daar wel eens "verleeren" als ze zouden slapen. Dit omdat de buurman Jan Quirijs destijds meehielp bij zijn arrestatie. Daarop ging hij naar het huis van de buurman om een "stuck gelts" af te persen van de vrouw van Jan Quirijs. Daarop werd hij opnieuw gearresteerd en op 30 mei van dat jaar werd hij "naer recht ende justitie, oft naer innhouden van de placcaeten" alsnog ter dood veroordeeld. 62)

Op 2 juni informeerde de drossaard of het vonnis al voltrokken was, waarop door de schepensbank positief werd geantwoord. 63)

De scherprechter kreeg voor zijn werk een bedrag van 16 gulden en 7 stuivers uitgekeerd. 64)

Het wel aanwezige resolutieboek bevat geen gegevens over het gevoerde proces. 65)

Proces van drossaard Cornelis de Peeters contra Jan Cornelis Hoechars en Jan Lauwreij's Dielen in 1630.

Op 17 mei braken de twee delinquenten in het huis van Cornelis Janssen Meijers in. Door middel van een mes maakten

Chas. bij een ingetrouwde tot een ander
over mij geen verandering als we ons bedr
inder beelde, heb ik mij al: een dag -
overstade, met mijn's oud minner, een
tenen: onder de Comitee Landbouw en
Jan Linder Dijk, verandering van
ten ander bij, indigering van dit
Groot (onder voorstelling) de de verandering
en de verandering van de verandering

Tekst 4a. Het eerste deel van een advies van een neutrale rechtsgeleerde. (RAW inv.
nr. 135).

indig door te gerelikeeren, nist vonden
Stadtkan n. 131, al mer venggenbelingen en
banne, binnende, Ditz dat Heter baw gelykelyk
te arbeyden en venggenbelingen, en der
dunnere oord venggenbelingen, tot venggenbelingen of
venggenbelingen, mer venggenbelingen, dat de venggenbelingen
en venggenbelingen dunnere, en venggenbelingen,
Ditz dat Heter venggenbelingen in van venggenbelingen,
inmer dan venggenbelingen en venggenbelingen, dat de
oord in venggenbelingen venggenbelingen

alder indig belingen venggenbelingen en venggenbelingen
1630

W. Bannenberg

ze een gat in de wand, waarna ze de deur konden openen. Daarop hebben ze alle kleren van de drie slapende bewoners naar buiten gedragen waarna ze de geldkist met een inhoud van 120 gulden leefroofden. Het geld en de kleren werden in een hooimijt in Roosendaal verborgen. Met andere vagebonden braken ze nog in in Wagenberg waarvoor ze ieder 26 gulden kregen. Op 21 mei eiste de drossaard hiervoor de doodstraf voor beiden. 66)

De schepenen achtten het wijzer om een advies van een rechtsgeleerde in te roepen. 67) Deze merkte op dat zij "nijet voordrer straffbaer en sijn als met eene geeselinghe en banissement, doch dat 't selve staet geheelijck ter arbitrage van den voornoemde wethouderen". Ook deze straf mocht volgens de rechtsgeleerde nog verzacht worden vanwege het feit dat het de eerste veroordeling was van beide misdadigers en bovendien vanwege hun beider "jonckheit". Dit advies werd door de schepenbank terzijde geschoven. De beide jongemannen (leeftijd onbekend) werden vanwege hun "publique geperpetreerde huijsbraecke ende andere onbehoorden bij hun luijden geconfesseert" veroordeeld om te worden gehangen tussen hemel en aarde. 68) Direkt na de inschrijving in het vonnisboek is de volgende notitie geschreven: "Op den 15 junij anno voorscreven is de executie der voorscreven gecondemneerden voltrocken quod ut supra ende veele ommestaenderen". 69) Het resolutieboek 70) en de gemeenterekening 71) bevat geen nadere gegevens over het gevoerde proces en de daarmee gepaard gaande kosten.

Proces van drossaard Ardes contra Jan Janssen van Castel uit Herentals in 1656-1657.

Op 15 december 1656 werd een "buijtengenacht" gehouden waarbij voor het eerst sprake was van een proces tegen Jan Janssen van Castel. Hij probeerde aan het proces te ontkomen door halsstarrig alles te ontkennen. Hij had nimmer ook maar één huisbraak gepleegd. 72) Op 5 januari vonden de schepenen het welletjes en veroordeelden hem via een tussenvonniss (interlocutoir vonnis) "om gebracht te worden ter scherper examinatie ofte pijnbanck". 73) Dit heeft hem waarschijnlijk aan het denken gezet, want

— Afior bi godatondor van stinid der des
Aronoffor, Christen 4 ading van kongsgedend
vondt kongsgedend dat der gebangderis be-
gins der fouter kon bider hoon afgeondaut
bi hinger ad easter geleit, goetang fac word
ad fouter examinatid ofter fouter, omme
woere godder sindt, for fouter, voots —
geproedoot kong ③ fustid is gesminst
ad wordt nae bevoor, kofbebeend de rof-
tander fouter ③ fustid is gesminst
inffinitid, ③ kus god ③ gepround
dat nu ③ present ③ aut

Tekst 5. Tussenvonnis waarbij de verdachte tot de pijnbank veroordeeld werd op 5 januari 1657. (RAW inv.nr. 97).

41
nog dezelfde dag bekende hij vrijwillig alle hem ten laste gelegde feiten! 74) waarna "justitie gedaen sal worden op corten tijt".

Wegens "notabele dieverije ende huijsbraecken, tot acht toe, op verscheijde plaetsen te hebben bijgeweest ende helpen doen ende andere geperpetreerde feijten bij hem begaen", werd hij veroordeeld tot de galg. 75) Op 8 januari werd het vonnis voltrokken in aanwezigheid van "dusenden omstanders". 76)

Het procesdossier bevat een bevestiging van het "slechte leven"; "een hoere ende bijsitter" bekende dat ze Van Castel gekend heeft en voor hem goederen heeft verhandeld. 77) Omtrent de eigenlijke misdaden zijn geen nadere gegevens bekend. Het procesdossier is daarvoor te onvolledig. 78) Ook het resolutieboek 79) bevat geen gegevens over het gevoerde proces. Uit de gemeenterekening blijkt dat de procureur 18 gulden ontvangen heeft voor de verschillende adviezen. 80) Sijntje Meijers ontving twintig gulden en achttien stuivers voor het verteer van burgemeesters, schepenen en de procureur. 81) Ook blijkt dat hij 24 dagen met zijn "bijsit en kint" in gevangenschap heeft gezeten, want Hans Meijers ontving achttien gulden vergoeding voor kost en drank. 82) Voor het salaris van de beul is geen aparte post opgenomen in de gemeenterekening.

Proces van drossaard Sebastiaan van der Schoot contra Adriaen Jansen van Princenlant in 1692.

Op 1 juni 1692 werd Adriaen Janssen van Tilborch met een mes doodgestoken door de verdachte. Direkt na de moord was hij gevlucht, het was de drossaard niet gelukt hem te arresteren. De schepenbank kwam op 3 juni bijeen en besloot de voortvluchtige misdadiger in te dagen "volgens stijl en practijcque voor dese vierschaer gebruickelijck met behoorlijck interval van acht tot acht dagen". 83) De verdachte moest op 17 juni om 11 uur precies in de vierschaar verschijnen. Hoewel er volgens de vorster voldoende biljetten verspreid werden verscheen hij niet. 84) Een tweede indaging volgde, wederom zonder resultaat, waarna een derde indaging volgde op 1 juli. Ook deze wierp geen vruchten af zodat wederom tot een indaging

(citatie) besloten werd op 15 juli. Omdat hij op 29 juli nog niet verschenen was, besloot de schepenbank dat de aanlegger alle bewijzen mocht overleggen en dat Adriaen Janssen van Princenlant "sal sijn ende blijven versteecken van alle exceptien weeren ende defentien". 85)

Op 12 augustus besloot de schepenbank alvorens "finalijck te disponeren" dat de verdachte nog één maal ingedaagd zou worden om zijn vonnis te aanhoren. Op 26 augustus verzocht de drossaard om "recht ende expeditie van justitie", maar weer werd besloten, nu voor de laatste maal dat de verdachte ingedaagd zou worden om zijn vonnis te aanhoren! 86)

Op 20 september volgde het vonnis: Hij had "verbeurt lijff ende goet tot 's Heeren behoefte", hij "sal gestraft worden met den swaerde datter de doot naer volge met confiscatie van goederen tot 's Heeren behoefte". 87)

Het resolutieboek van die periode is niet bewaard gebleven. Wel zijn kladresoluties bewaard 88) die echter niets over deze zaak bevatten. De rekening 1692/1693 bevat een post van twintig gulden die uitgegeven is aan Mr. Johan van Dijk voor zijn adviezen als advocaat in deze zaak. 89)

Proces van de stadhouder Willem Temmet contra Elisabeth Teunisse uit Delft in 1710/1711.

Over dit proces is in 1974 een korte beschouwing gepubliceerd. 90)

Elisabeth Teunisse werd overgeleverd aan de stadhouder toen zij op heterdaad betrapt werd bij het met geweld inbreken in het huis van Balthasar Jacobsen Gaens. Deze had haar, onverwacht thuisgekomen, bij de kraag gegrepen. Zij was 21 jaar oud en had samen met een groep zwervers bij hem wat spullen gestolen. Op de pijnbank en daarna buiten "pijn ende banden van ijser" 91) bekende ze bovendien dat de in 1710 meegeholpen had bij de beroving van een man. In diezelfde zomer brak ze in in Teemst, St. Laurens "op een agtermiddagh onder 't loff". 92)

Samen met een aantal "violente Mannen" brak ze ook in in de vierschaar van Wouw! De "armenbusch" werd daar geplunderd door haar "complices". Zij had op wacht gestaan en indien iemand gekomen zou zijn "saude sij de selve om

verre geschoten hebben". 93)

Bij een inbraak in Waerschot hielp ze mee met de mensen aan handen en voeten in de kelder te werpen. Ook pleegde ze "agtenveertig dagen na alderheijligen danno 1709 (19 december 1709) op Vroenhout een gewapende overval op de brouwer. Tussen 10 en 11 oktober 1710 brak ze in bij de stadhouder van Putte. Ook was ze erbij toen Dirck Willemsen van Brussel het huis van een boer in brand stak omdat ze geen drinken kregen.

Uit het procesdossier 94) blijkt dat er in Bergen op Zoom vijf metgezellen van haar gevangen genomen zijn 95) die medeplichtig waren aan de inbraak in de vierschaer. De drossaard had ze graag verhoord maar de schepenen vonden dat niet nodig "omdat het hen niet raecht off aengaet". 96) Ook blijkt dat er pogingen gedaan zijn door de vorster Jan Snul 97) om haar te laten ontsnappen 98), hetgeen ook gelukt is. Op 17 mei zat ze weer terug in haar cel omdat dan weer iemand probeerde haar eruit te halen hetgeen ditmaal niet meer lukte. 99)

Het dossier bevat ook een getuigenverklaring van Soffia van Sijbergen, gezworen vroetvrouw, die haar onderzocht heeft omdat ze zelf zei "ten uijtterste swanger" te zijn. 100) Uit het onderzoek bleek dat dat niet het geval was. Toen bekende ze niet zwanger te zijn "maer dat sij 't selve heeft uijtgegeven en gesejt omme de doot te ontvluchten en 't leven te verlengen". 101)

Uit de kladresoluties 102) blijkt dat de vorster Jan Snul haar van kost en drank had voorzien tegen een vergoeding van tien stuivers per dag. 103) Op 18 mei 1711 besloot de schepenbank om de scherprechter erbij te halen om haar ter tortuur te brengen. 104) De gemeenterekening bevat een post van veertien gulden die aan Lambregt Vrients werd uitbetaald voor geleverde lijnwaad. 105)

De schepenen achtten het juist, gelet op de plakATEN van 20 oktober 1693, 31 januari 1695 en 6 januari 1707, om haar op 5 juni 1711 ter dood te veroordelen. Zij zou aan "een pael met de koorde gestraft" worden en wel zo dat "er de doot nae sou volgen". Ook zal haar lichaam "geexposeert blijven tot afschrick van andere". 106)

Het vonnis werd op 9 augustus 1711 voltrokken.

Het procesdossier bevat een nauwgezette specificatie van

alle gemaakte kosten. 107) Het lijkt mij zinvol om de verschillende posten hieronder op te nemen.

Ontvanger	Doel	Bedrag
De procureur	adviseren van de drossaard	45-0-0
De secretaris		300-0-0
De schepen:		
Govaert Ruijten		50-0-0
De schepen:		
Pieter Wagemakers		52-0-0
De schepen:		
Huijbregt Bessels		12-0-0
De schepen:		
Corstiaen Ruijten		21-0-0
Vorster Johan Snul	Kost en drank	133-8-0
Dooris Leijs,		
tavernier	kost en drank	77-9-0
Cornelis van Aert,		
leverancier		4-10-0
Johan Wissels,		
timmerman	maken schavot	57-16-0
Johan Swaen, smid	Leveren ijzerwerk voor het schavot	6-0-0
Willem Vromans	vervoeren hout en gedetineerde	15-0-0
Elisabeth, vroed-vrouw		5-0-0
Gerrit Bastiaenssen		
Niclaes v. Montfoort	wacht houden na de uitbraak	3-0-0
Jan Brant en zoon	graven en stellen schavot	5-0-0
Jan Geerde van Ackeren	vertier inwoners van Oostelaar te tijde van de terechtstelling	4-3-0
Jan Verhaert	Vertier inwoners van Westelaar ten tijde van de terechtstelling	4-5-0
Weduwe Lodier		
Marijnissen	vertier inwoners van Heerle	4-0-0
Adriaen Groffens	vertier inwoners Spellestraat	4-0-0
Pero van Elsacker	Bodeloon	19-15-0

Ontvanger	Doel	Bedrag
Alexander Saure	waarnemend drossaard	90-8-6
De zeven schepenen	extra werk voor de vele zittingen	105-0-0
Weduwe Gillis van Montfoort	vertier ten tijde van de executie	52-10-0
Thomas van Ameldorcq	levering wijn	25-0-0
Pero van Elsacker	waakloon	41-0-0
Niclaes de Haan	verteringen	0-15-0
Francois van Hengsthoven	chirurgijn voor het nachtelijk onderzoek na haar pijniging	3-3-0
Bartel Weerts	omverhakken eiken boom en het graven van gaten	6-0-0
Scherpregter, vroedvrouw en de voerman		
van Bergen op Zoom	voor het pijnigen	34-15-8
Advokaten Swaens en Wijmers	voor adviseren	12-4-0
Vorster van Langendijck	waakloon	15-6-0
De tien gemeentemannen	voor het waken en het horen van deze rekening	
De secretaris	voor het maken van de rekening	8-10-0
De secretaris	zegel voor de rekening	1-9-0
De secretaris	copie rekening	4-5-0
De officier	recht van overstaan en sluiten van de rekening	6-0-0
De schepenen	hebben recht op hetzelfde bedrag	6-0-0
De secretaris	idem	6-0-0
Twee gemeentemannen	horen deze rekening	1-10-0

Totale kosten bedragen 1376 gulden, 15 stuivers en 14 penningen.

De totale gemeentelijke uitgaven van dat jaar bedroegen 15.491 gulden, 16 stuivers en 11 penningen. 108)

Proces van drossaard Jacob de Lij contra Francis de Wolff uit Brussel in 1717.

Francis de Wolff werd op 14, 15 en 19 juni 1717 door middel van een interrogatie ondervraagd. Op 6 en 7 juli werd hij ter scherper examinatie gebracht waar hij buiten "boeijen en banden" bekende dat hij aanwezig was bij het doodschieten van een herbergier in Basoeijen. 109)

Hij bekende ook dat hij "veele en verscheijdene geweldige ende enorme dieverije" heeft gepleegd. 110)

De nu volgende misdaden bekende hij: 111)

- Hij assisteerde bij de voornoemde moord met plundering waarbij de overige huisgenoten aan handen en voeten in de kelder geworpen werden.
- Samen met Piet, een bovenlander, stal hij twee lammeren uit een schapestal in Nieuw Vosmeer en verkocht deze in Steenberg.
- In de buurt van Antwerpen roofde hij met zijn metgezellen een huis leeg.
- In Eekeren sloot hij een gezin op in de kelder waarna hij het huis leegplunderde.
- Op Moerendaal roofde hij met zijn metgezellen het huis van Abraham ten Nieuwenhuise leeg. Vooraf had hij met zijn metgezellen besloten om hem bij verzet onmiddellijk te doden.
- Begin juni 1717 roofde hij met z'n partners twee winkels in Antwerpen leeg.
- Onder Stabroek stal hij negen maten boter en een roggebrood uit een kelder.
- Diezelfde dag gijzelden en beroofden ze een weduwe met haar kinderen.
- Ook beroofde hij een gezin wonende "aen geene sijde Swanenburgh onder de vrijheit Roosendaal".
- Op 8 juni bezochten zij de herberg "het roose maeijke" in de buurt van Eekeren alwaar ze de enige gast met de herbergier, diens vrouw, ("die ten uijterste met kinde gong") en de dienstmeid, in de kelder wierpen en met bedreiging van hun leven het hele huis leegroofden.

Het procesdossier 112) geeft interessante aanvullende informatie over de persoon. De eerste ondervraging van 16 juni 1717 weigerde hij te ondertekenen waarop de schepen-

bank hem vroeg op 7 juli 1717 (na de tortuur) waarom hij niet wilde ondertekenen. Zijn antwoord was duidelijk: Hij verklaarde: "daer toe geen oorsaecke gehadt te hebben als wel te hebben hooren seggen, als de gevangenen teecken dat sij dan haer aende galgh teecken". 113)

Ook werd uit de ondervraging duidelijk dat de schepenen veel belangstelling hadden voor zijn bijzit "Maria Raeff" met wie hij vier maanden "vleselijke conversatie" gehad had. Zij was twee maal eerder met een man getrouwd geweest en beiden waren inmiddels opgehangen. Dit goddeloos en onderende gedrag werd hem kwalijk genomen omdat het in strijd was met het "eght-reglement". Bovendien had hij zich hierdoor "gewillighlijck overgegeven aen een persoon vol van alle ondeughden en grove gebreecken". 114)

De drossaard kwalificeerde hem als "sijnde van een seer goddeloos, boosaerdich en ongebonden leven, verkeerdende ende ommegeende met moordenaers, schelmen en dieven, alomme in den lande vagebonderende sonder ergens ficxe domicilie te hebben". In zijn eis kwam hij dan ook tot de conclusie dat de gedetineerde zeer zwaar gestraft moest worden voor de hele reeks van eerder genoemde misdaden. Hij "sal werden gebonden op een kruijs ende door den scherpreghter levendigh op sijn armen en beenen en voorts op sijn borst en kast met eenen eijseren kantboom sal werden gerabraeckt totdat hij doot is, ende dat sijn doot lighaem geleijs off geset sal worden op een rat". 115) Mocht de schepenenbank daartegen "bedenckelijckheit hebben" dan stelde hij voor om "in dien gevallen den gedetineerde ten minsten dan ter plaetse voorschreven gebracht sijnde, aldaer sijn reghterhant door den scherpreghter werden afgehackt ende vervolgens met een koorde gehangen aen de galge datter de doot navolgt en dat hij daer aen ten spiegel van andere sal blijven hangen, en dat sijn reghterhant boven sijn hoofd aen de galge sal werden genagelt". 116)

Gelukkig voor de betrokkene is hem een "mildere" doodstraf opgelegd. 117) De schepenenbank velde het vonnis.

De gedetineerde "sal worden gebragt voor de vierschaer alhier ende aldaer aen eene halve galge gehangen ende met de coorde gestraft datter de doot naer volge, en dat sijn doode lighaem daer naer sal worden gebragt op de 's heerens

heijde alhier ende aldaer aen eene drie kante galge gear hangen ten spiegel van andere". 118)

Het vonnis werd drie dagen later voltrokken.

De kladresoluties 119) bevatten geen nadere informatie over het proces. De gemeenterekening laat zien dat Johan Wissels voor het maken van een schavot en een halve galg het bedrag van 39 gulden heeft ontvangen. 120) Anthonij van Wijme ontving 9 gulden en 3 stuivers voor het leveren van ijzerwerk ten behoeve van de galg. 121) De pachters van de cijnzen wilden ook hun aandeel, zij kregen 6 gulden voor de zes tonnen bier die genuttigd zijn bij het ophangen. 122) De scherprechter, Hendrick Jannieck, van Bergen op Zoom ontving 48 gulden. 123)

Proces van drossaard Nicolaas Clement contra Jan Snoeckx en Willem Jansen in 1731.

Uit de verhoren en de toepassing van de tortuur op 2 februari 1731 is gebleken dat de drossaard te doen had met vagebonden en landlopers die met "groote famause gaudieven en landloopers omgesworven hebben". 124)

Een lange reeks van inbraken kwam aan het licht. In Ginnikken hadden zeneen boerenwoning opengebroken waaruit etenswaren gestolen werden. In Oosterhout werd boter gestolen. Onder de jurisdictie van Wouw hadden ze in samenwerking met "Jan de Lapper" boter, vet en stroop gestolen. De geldkist van de ontvanger van Oudenbosch was door hen leeggeroofd. Voorts had Jan Snoeckx in 1719 (!) in Hasselt wat katoen uit een winkel gestolen. In St.Truien nam hij eveneens linnengoed mee. Naar aanleiding van de diefstal van een stuk linnen in Westerloo was hij in Brussel gebrandmerkt, waarna hij "na de gewoonte der gauwdieven" zijn naam veranderd had in Jan Snoeckx. Dit alles bekende hij kort nadat met de tortuur begonnen was. 125)

Willem Jansen bekende dat hij samen met Jan de Goudbeurs een inbraak gepleegd had onder Rucphen. In Oosterhout had hij een koperen kan gestolen en in samenwerking met "engele Jantje en sekere Claas" had hij de kerk van St. Job in 't Goor beroofd van enkele kandelaard, een kelk en een zilveren vogel met ketting. Het zeer omvangrijke en complete procesdossier 126) bevat 27 stukken die zeer gede-

tailleerde informatie verstrekken over de levenswijze van de drie gedetineerden.

Het dossier bevat ook een belastende getuigenis van Heijn de Ruiter en Cornelia van den Ende, alias hoëre Kee, die beiden in het tuchthuis van Breda zaten. 127)

Ook zijn de drie gevangenen naar Standaardbuiten gebracht om daar geconfronteerd te worden met de "fameuse gaudief" Jan Rosenbroeck, alias Jan den Blonten. Het verslag hiervan werd neergeschreven in een akte van confrontatie. 128)

De schepenbank achtte dit alles voldoende om het tweetal ter dood te veroordelen. De 26 jaar oude Jan Snoeckx, alias Jan de Speelman, alias Jan Anthonij, afkomstig van Liekerk in Vlaanderen 129) werd veroordeeld tot de dood "met den coorde". Ook de 23 jaar oude Willem Jansen alias Willem van den Beeck uit Maastricht 130) werd veroordeeld tot de galg. Na het aanhoren van het vonnis verzocht Willem Jansen om een "genadige sententie" voor zijn vrouw Heil Kremers die "nergens geen schult in had". 131)

Zij was gelijktijdig met het tweetal gearresteerd. Heijl, alias Rosse Heil of Grosse Reel, was de echtgenote of "bijsit van Willem Jansen". Zij werd veroordeeld tot een strenge geseling met de strop om de hals en brandmerking waarna ze voor eeuwig uit het markiezaat verbannen werd. 132)

Nadat het vonnis was uitgesproken werd er in deze vergadering van de schepenen nog ernstig gediscussieerd over de wijze van terechtstelling. De drossaard vond dat de halve galg gerepareerd moest worden. Bovendien moest er een schavot en een stellage voor de schepenen gemaakt worden. De schepenen besloten dat de galg gerepareerd moest worden doch dat de rest van het wensenpakket te duur was. 133) Op 18 februari werd besloten om het dorp en de kwartieren 20 man te laten leveren om de executies te begeleiden. Op 20 februari werden de vonnissen voltrokken waarna aan de begeleiders een drinkgelag werd aangeboden. 134) Dat dat wat sober is uitgevallen blijkt uit te rekening. Slechts 3 gulden werd betaald aan weduwe Dingeman Langkrijck! 135) De beul ontving voor zijn werk 150 gulden. 136) Adriaan Jansen ontving 10 gulden voor het vervoer van de lijken naar de buitengalg in de heide. 137) De juridische adviezen in deze zaak kostten in totaal 226 gulden en 14 stuivers. 138)

Op 9 mei 1731 werd in de schepenvergadering een commissie ingesteld die in de toekomst ervoor zou moeten zorgen dat de zware kosten in het vervolg voorkomen konden worden. 139) Hoe groot die kosten precies waren bleek pas in 1734. (Bijna 3 jaar later) Pas toen mocht de burgemeester A. de Groot overgaan tot het betalen van de in de brief genoemde personen. 140) Om de kosten wat te drukken besloot de schepenbank op 15 mei 1731 dat de drossaard ervoor moest zorgen dat de kleren van de beide geëxecuteerden ingeleverd zouden worden. De twee burgemeesters werden gemachtigd om voor de verkoping zorg te dragen. 141) De kleren werden op 3 september (!) door de drossaard aan de burgemeester gegeven en aangezien ze zo "gering van importantie" waren direkt verkocht voor het fenomenale bedrag van 6 stuivers! 142)

Proces van stadhouder Albertus de Groot contra Tanneke Driessen van den Bergh in 1736-1737.

Dit proces heb ik in een eerdere studie uitvoerig behandeld. 143) In augustus 1736 brandde een boerderijtje volledig uit en de dienstbode werd van brandstichting verdacht. Tijdens een verhoor ontkende ze alles, wel bekende ze enkele kleine diefstallen. De achttienjarige Tanneke werd daarop, met toestemming van de schepenbank, ter tortuur gebracht. Ze werd tweemaal opgehaald aan haar armen, de duim- en scheenschroeven werden aangedraaid. Dit leidde niet tot haar bekentenis. De tortuur werd de dag daarna herhaald. Nog steeds ontkende ze de aanstichting van de brand. Wel bekende ze, dat ze op de hoogte was geweest van de brandstichting. Haar baas zou de brand aangestoken hebben om de pacht te kunnen opzeggen. Het feit dat ze op de hoogte was van de brandstichting maakte dat de schepenbank haar op grond van de plakaten ter dood kon veroordelen. Ze probeerde haar leven te verlengen door een zwangerschap voor te wenden hetgeen niet mocht baten. Nadat het vonnis aan haar was voorgelezen ondertekende ze een bijna volledige bekentenis van de brandstichting, hetgeen als zeer merkwaardig beschouwd mag worden. Het vonnis werd op 30 januari 1737 voltrokken door de beul van Bergen op Zoom. Ze werd aan de wurgpaal gewurgd en daarna werd haar lichaam op een rad gebonden waarna

4
het op het galgeveld werd tentoongesteld.

Op de financiële kant van deze zaak kom ik in een later stadium terug. 144)

*Proces van drossaard Nicolaas van Cuijlenborch contra
Jelis (Gillis) Mels in 1789-1790.*

Deze verdachte maakte lange tijd met een hele groep de streek onveilig. Uit de ondervragingen van 28 november 1789 en 23 januari 1790 145) bleek dat hij 17 óf 18 jaar oud was. Hij zou geboren zijn te Steenberg en hetgeen door de pastoor van die plaats ontkend werd. 146) Zijn vader en moeder waren rondtrekkende muzikanten waarvan hij niet wist of ze nog in leven waren. Uit de ondervragingen bleek verder dat hij zich aan diverse misdaden schuldig gemaakt had. Hij stal in verschillende jurisdicties aardappelen uit de velden, in Steenberg (1788) kousen en schoenen en in Cadzand stal hij, samen met zijn broer Johannes, brood en boter (1789), in de Bergse polder een tweetal kippen (1789). Eveneens in dat jaar stal hij samen met zijn broer en een zekere schele Toon kleding, brood en spek in St. Philipsland. De voornaamste misdaad was echter zijn deelname aan het complot dat op 11 november 1789 ten huize van de herbergier Cornelis Hendrikse, ook wel Kees de Zeiker genoemd, werd gesmeed. Naast Jelis Mels waren ook aanwezig de herbergier, de broer en zus van Jelis, zijn stiefvader, zijn moeder, Piet en Jan Catoen en Jan en Machiel Verhulst. Er werd besloten om de dag daarop in Oudenbosch te gaan roven, huisbraken te gaan plegen of bij de boeren te gaan plunderen. Ze vertrokken vanuit de herberg (Kees de Zeiker, Piet Catoen, Jelis Mels en een zekere Joseph "een keizerlijke deserteur". Via Bergen op Zoom gingen ze naar de Wouwse Hil waar Machiel Verhulst en Jan Catoen zich bij hen voegden. Als wapens hadden ze één geweer met twee lopen, één pistool met twee lopen, één snaphaan, sabels, een stok alsmede kruit en kogels.

Jelis Mels en Piet Catoen gingen Wouw binnen terwijl de anderen er omheen trokken. Ze stalen een huif van een kar die voor het rechtshuis stond en verstopten deze bij de molen van Roosendaal. De volgende morgen kwamen ze om een uur of vier in een bos bij Oudenbosch aan. De volgende

Jelis Mels, Piet en Jan Catoen gingen slapen terwijl Machiel Verhulst (aanvoerder van het complot) en Joseph in Oudenbosch op patrouille gingen om een goede "kans" af te kijken.147)

Tegen zes uur in de avond kwamen de twee terug met een tonnetje zwart smeersel, waarmee eenieder het gezicht zwart maakte. Daarna gingen ze op strooptocht. Eerst drongen ze een huisje binnen in de St.Maartenspolder waar man en vrouw ziekelijk te bed lagen.

Daar vonden ze niets van hun gading. Ze trokken verder naar de hoeve van Huijbrecht Jongeneelen. Piet Catoen bewaakte de voordeur en Jelis Mels de achterdeur. De overigen drongen via het kelderraam binnen. Ook de twee wacht-ers werden binnengelaten. De bewoners van het huis: Huijbrecht Jongeneelen, zijn vrouw Margo van Gils, zijn stiefzoon en stiefdochter Hermanus en Jacomina Franken en de zwager Jan van Beek, werden "met geweld aangetast en aan de handen vastgebonden". De mannen werden rug aan rug gebonden en in de kelder op een bed gelegd. Jelis Mels bedreigde de boerenknecht. Uit zijn camisolzak haalde hij een bundeltje met geld en een paar zilveren broek- en schoengespen. Dit werd meteen door Joseph afgepakt. De stiefdochter werd een gouden slot van haar nek gerukt waarna ze naar een opkamertje werd gebracht. Jelis Mels moest toen als schildwacht voor de kelder staan. Machiel Verhulst eiste de sleutel van de kast van de vrouw des huizes. Ze zei dat boven in de kast een bundeltje met elf rijksdaalders lag. Hij haalde de hele kast leeg en vond wat hij zocht. Ondertussen liep Joseph steeds heen en weer en riep naar buiten dat er gewisseld moest worden, dit om de indruk te wekken dat er nog meer volk op wacht stond. Alle kleren werden in korenzakken gestoken, waarna Hermanus het paard van stal moest halen en de kar in gereedheid brengen. De goederen werden in de kar gegoooid en in "een sterker draf" reden ze weg. De familie werd gebonden achter gelaten. Ze reden tot herberg De Posthoorn waarna ieder zijns weegs ging met een zak gestolen goederen. Jelis Mels ging naar de Wouwse Hil en werd daar waar-schijnlijk ingerekend.

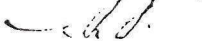
Op 16 april 1790 velde de schepenbank het vonnis conform het verzoek van de drossaard. Jelis Mels werd ter dood door verhangning veroordeeld. Na de executie zou zijn

1790 Rekenen Voor het
 Doorp Van Wou
 in Mij twe Dagen om
 een paent en kaer om
 te kopen Voor den gedetnerden
 Weg te laeten brengen 2-0-0
 nog Voor een foij of
 Drinckgelag Voor de Wagt
 Van den gedetnerden 1-10-0
 in Augustus een kaer
 steen gemaect Van
 Westelperdyck naar Wou 0-10-0

C. T. Tiggelen

1-0-0

Wd. aan 17. Junij 1791.

C. T. Tiggelen

Tekst 8: Declaratie van Cornelis van Tiggelen voor het
 vervoeren van Jelis Mels. (GAW inv.nr. 497).

4

lichaam aan een ijzeren ketting aan de buitengalg gehangen worden tot afschrik van anderen. 148) De tekst van het vonnis werd opgesteld door een rechtsgeleerde uit Breda. 149) Uit het resolutieboek 150) blijkt dat de schepensbank alle gestolen goederen aan Huijbrecht Jongeneelen heeft teruggegeven. 151) Op maandag 26 april 1790 conformeerden de schepenen zich met het pre-advies van twee rechtsgeleerden. 152)

Op 28 april liet de drossaard weten dat hij het vonnis voor wilde leggen aan de markies van Bergen op Zoom. Mogelijk wilde deze nog gratie verlenen. De schepenen verzochten om dit snel te doen om de zaak te bespoedigen. 153) Op 3 mei werd opnieuw een vergadering belegd. De drossaard wilde voorbereidingen treffen om het vonnis ten uitvoer te brengen.

Hij vroeg daarom om "een schavot met galg of dwarshout, de scherpregter, een genoegzaam getal manspersoonen om te strekken tot een wagt om het schavot, een puikleed met kussens, een buitengalge en eindelijk een karre en paard tot vervoering van het doode lichaam". 154) De schepensbank ging akkoord. Er zou een schavot komen van 24 voeten lang en 20 voeten breed. Ook werden 80 mannen uit de verschillende kwartieren opgeroepen die onder leiding van hun gemeenteman bij de executie aanwezig zouden moeten zijn, ieder met een geladen snaphaan. Tijdens de executie mochten ze die echter niet gebruiken tenzij de drossaard hiertoe opdracht gaf. Ze moesten zich "ook onthouden van zich door den drank onbekwaam te maaken om behoorlijk te kunnen opkoomen". Na de executie mochten ze dan naar hun eigen kwartier gaan om daar te gaan "verteeren". 155)

Op 10 mei 1790 werd besloten dat de scherprechter en de gene die het dode lichaam zou vervoeren vooruitbetaald zouden worden. 156) De gratie werd niet verleend want op 11 mei 1790 werd het vonnis voltrokken. 157) De gemeenter rekening 158) bevat niet veel gegevens. De reden daarvan is dat niet duidelijk omschreven werd waarvoor uitbetaald werd. Meestal staat er "bij quitancie ingediend". Enkele posten zijn gespecificeerd: 248 gulden, 5 stuivers en 2 penningen werden uitbetaald aan de timmerlieden van het dorp voor het maken van het schavot en de galg. 159)

De bijlagen van de rekening 160) bevat een declaratie van C. van Tiggelen voor het vervoeren van de gedetineerde.

De laatste twee processen behoren eigenlijk in een ruimer verband beschreven te worden. Twee mannen die deel uitmaakten van een bende van vijftientig personen die rovend door de streek trokken werden in Wouw ter dood gebracht. Van deze personen, alsmede van vijf andere gearresteerde medebendeleden, is een zeer grote hoeveelheid bronnenmateriaal aanwezig wat het zeker de moeite waard maakt om aan deze groep een aparte studie te wijten, hetgeen echter niet binnen het bestek van deze studie valt.

Proces van drossaard Nicolaas van Cuijlenborch contra Bernardus Boskam, alias Boslemmer, in 1801.

Bernardus Boskam, geboren in Rees in Pruisisch Gelre, was 35 jaar oud toen hij gearresteerd werd. 161) Hij had gediend onder het tweede bataljon van het regiment Hardenbroek en is in maart 1790 in de buurt van IJzendijke uit het leger gedeserteerd. Korte tijd heeft hij her en der zijn brood verdiend met boerenwerk en stoelen matten. Daarna is hij op het slechte pad terecht gekomen. 162) Hij maakte steeds deel uit van een groep "vagebonden ende huisbreeckers". Hij werd tegelijkertijd met een aantal bendeleden gearresteerd na de brutale roofoverval op Jan Koenraad in Kruisland. In de periode 1793-1801 is hij ten minste betrokken geweest bij dertig criminele feiten. In dit proces zijn slechts een aantal bewijsstukken aangevoerd om de meest recente misdaden te bestraffen. De overige zaken zouden waarschijnlijk veel te veel tijd (en dus geld) in beslag genomen hebben, bovendien behoorden ze niet tot de jurisdictie van de rechtbank. 163)

In november 1799 heeft hij met vijf medebendeleden twee in de haven van Roosendaal liggende schepen opengebroken en daaruit werden de nodige spullen gestolen.

Dit delict heeft hij in januari 1800 met dezelfde groep herhaald. Op 15 april en 13 mei 1800 heeft hij met twaalf medebendeleden de kerk van Wouw bezocht waar de offerblokken leeggestolen werden. Op 5 mei van datzelfde jaar gingen ze wederom met z'n zessen naar de haven van Roosendaal om daar te gaan stelen. De groep groeide verder want op 22 juli van dat jaar werd de schaapherder Arnout Sinken in Poortvliet overvallen door een groep van vijftien per-

sonen (Piet de Gendarme en Zwarte Toon waren erbij gekomen). Het hoogtepunt en tevens de zwaarste misdaad vond echter plaats in de nacht van 29 op 30 juli 1800. Op die dag werd de woning van Jan Koenraad in de polder van Kruisland door een groep van ongeveer vijftientig personen leeggeplunderd. 164) Drie bendeleden waren gewapend met ieder twee pistolen. Bernardus Boskam en Rode Nijs forceerden met een boomstam de deur. Alle glazen in de vensters werden kapot geslagen of kapot geschoten. De huisbewoners werden hardhandig tegen de grond gegooid en gekneveld. Alles wat maar enigszins waarde had werd in zakken gedaan. Door mishandeling van Jan Koenraad kwamen ze te weten waar deze zijn geld bewaarde, zodat ook dat meegenomen kon worden. Het hele gezin werd daarna gebonden achtergelaten in het huis. 165) Daarna vertrok de hele groep in de richting van Antwerpen om daar alles te gaan verkopen. Op 31 juli 1800 werd een deel van de groep gearresteerd, te weten: Bernardus Boskam, Maria Smits, Petronella Voermans, Johannes Kramer, Joseph Francois, Jan van Geel en Adriaan Rommens. 166) De echtgenote van Boskam, Petronella Catharina Sonnevil en alle andere medebendeleden zijn aan hun achtervolgers ontsnapt en ook na vier maal indagen niet meer verschenen! 167)

Op 21 augustus 1801 werd het vonnis uitgesproken, de verdachten zouden gehangen worden totdat de dood erop zou volgen. 168) Gelijktijdig werd de drossaard gemachtigd om contact op te nemen met de beul van Breda die het vonnis moest voltrekken. 169) Op 26 augustus deelde de drossaard mede dat hij tot overeenstemming was gekomen met de beul voor een bedrag van 150 gulden per persoon. Verder moest het schavot in orde gemaakt worden en de ter aardebestelling moest geregeld worden. De schepenen gingen akkoord. Er zou een gat gegraven worden voor het beenderhuis op het kerkhof. Van alle kwartieren (Oostelaar, Westelaar, Heerle en Spellestraat) en het dorp werden manschappen opgeroepen die de wacht om het schavot moesten houden waarna ze ieder zes stuivers zouden krijgen om te gaan "verteeren". 170) Op zondag 30 augustus kwamen de schepenen nogmaals bij elkaar. Gebleken was dat het kerkhof "voor diergelijke lichamen van geexecuteerden" niet geschikt was bevonden (protest van de pastoor?). Daarom

4

werd besloten om de lichamen te begraven op de plaats waar voorheen "geexecuteerden aan de Buitengalg gehangen" werden. 171) Hiervoor werd een paard met kar gehuurd van Pieter van de Berg voor het bedrag van zestig gulden. 172) De executie vond plaats op 1 september 1801 173) maar kreeg nog een staartje want op verzoek van de drossaard kwam de schepenbank op 11 september bijeen. Toen de executie achter de rug was, weigerden de justitiedienaren om de kisten op de kar te plaatsen! Het gevolg was dat deze op het schavot bleven staan. Die middag hadden zich twee personen bij de drossaard gemeld die de lichamen die nacht wel wilden laden voor 25 gulden. De drossaard was daarmee akkoord gegaan en die nacht werden onder zijn leiding de twee lichamen naar het galgeveld gebracht en aldaar begraven. 174) Onder de "rebellierende" justitiedienaren waren ook de waarnemend gerechtsbode en cipier welke door zulk onbehoorlijk gedrag terstond waren ontslagen door de drossaard. De vergadering stemde met dit alles in en dankte de drossaard voor diens cordate optreden. In dezelfde vergadering werden onmiddellijk twee nieuwe ambtenaren benoemd! 175)

Proces van drossaard Nicolaas van Cuijlenborch contra Johannes Kramer in 1801.

Johannes Kramer was 50 jaar oud toen hij tegelijk met een zestal medebendeleden gearresteerd werd na de brutale overval op de hoeve van Jan Koenraad in Kruisland. Hij zei afkomstig te zijn van Bergen op Zoom. Pastoor Boenders had echter goed gezocht in zijn doopboek doch de naam niet gevonden. Als reden voerde hij aan dat het waarschijnlijk een soldatenkind was en voor soldaten werd door de legeraalmoezeniers een apart doopregister bijgehouden! 176) De benedeleden hadden nog geprobeerd om buiten de jurisdictie van Wouw te vluchten hetgeen hen niet was gelukt. De reden van hun vlucht was volgens Johannes de angst voor de fransen, die hen achterna zouden zitten. Hierop werd door de drossaard gezegd dat ze dat verschil toch wel hadden kunnen zien! 177) Hij ontkende dat hij Bernardus Boskam al eens eerder gezien had. Op 12 februari 1801 bleek tijdens het verhoor dat hij hem wel kende en dat ze

afgesproken hadden om na de overval gezamenlijk verder te reizen. 178) Uit het volgende verhoor kwam naar voren dat hij gedeserteerd was uit het leger en wel uit het regiment van Douglas. De vragen omtrent gepleegde misdaden werden allemaal negatief beantwoord. 179) Stap voor stap kwam de rechtbank verder, want op 20 februari bekende hij wel in Kruisland geweest te zijn en wel in het Prinsenbos waar hij vanwege dronkenschap zijn roes aan het uitslapen was. 180) Tijdens een volgende zitting bekende hij dat hij niet alleen in Kruisland was. Een aantal bendeleden hadden met hem een paar kannen bier, boterhammen en koffie genuttigd. 181) De daarop volgende achtste ondervraging bracht zijn bekentenis inzake de deelname aan de overval. Hij zei steeds gelogen te hebben om zich te "verschoonen en zijn misdaad te bedekken". 182)

Tijdens zijn laatste verhoor probeerde de rechtbank om hem medeplichtig te maken aan de vele misdaden die Boslemmer bekend had. Dit bleef hij echter ontkennen. Wel bekende hij enkele huisbraken in de buurt van Maastricht waarbij hij lijnwaad en een gouden kruisje gestolen had. 183)

Nadat de drossaard zijn criminele eis en conclusie had voorgelezen werd hem gevraagd of hij "daartegen defensie begeerde" hetgeen hij met neen beantwoordde. 184)

Door de advocaten van Andel en Overstraten werd een concept-vonnis opgemaakt. 185) De schepenbank had enige twijfels over de vormgeving van het vonnis in verband met de nieuwe staatsregeling. Besloten werd om nog twee andere advocaten een concept-vonnis te laten opmaken, wat op 11 augustus toegezonden werd. 186)

Op 21 augustus werd het vonnis uitgesproken. Hij zou "gehangen tot er de doot nae zou volgen". Het lichaam van hem "zal eenigen tijd na de executie worden afgenomen en behoorlijk op een voor zodaanig lichaam geschikte plaats" begraven worden. 187) Op 1 september werd hij samen met Boskam gehangen. 188)

Uit de gemeenterekening 189) komen naast de in het proces tegen Boskam genoemde onkosten nog de volgende posten naar voren. B. Jantzen, advocaat in Breda, ontving voor het adviseren 96 gulden en 6 stuivers. De advocaten Van Andel en Overstraten uit Bergen op Zoom kregen 120 gulden voor hun adviezen. De totale uitgaven blijken om en nabij de 700 gulden te liggen, terwijl in dat jaar 5324 gulden,

is het gezogt en herzogt meer den naam en men
bries van zaterdag verneml maar niet gevonden.
mogelyk is by een soldaten-kint behoorende
tot een van die twee Bataljons die voor drie onder-
flacten dieml hun ammeiers hadden, die voor hun
soldaten een doopregulier lieten. inden gy
gemelden naam volkrecht noodzaakelyk moest hebben
doe send. gy aan een van de Pastors van Breda
konnen schrijven die wel weeten waar die
ammeiers zig ophouden. Blyven niet agting

Bergensepleen
den 20 April 1803

W E Duman

P. L. Boenders Past v

Tekst 10: Pastoor Boenders kon de verdachte in zijn doopboek niet vinden. (RAW inv.nr. 304 d.d. 20-04-1801.).

10 stuivers en 4 penningen werden uitgegeven in de gemeente. 190)

De bijlagen van de rekening bevatten een grote hoeveelheid deklaraties van diverse personen die kosten gemaakt hebben in verband met dit proces. 191)

Deze uitgave werd mede mogelijk
door financiële steun van de
Drankencentrale "Wouw" B.V.

